

**O`ZBEKISTON RESPUBLIKASI XALQ TA'LIMI
VAZIRLIGI**

JIZZAX DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI

O`ZBEK TILShUNOSLIGI KAFEDRASI

**O`ZBEK
SHEVASHUNOSLIGIDAN O`QUV
AMALIYOTI
(o`quv-uslubiy qo'llanma)**

JIZZAX-2010 y.

Qo'llanma Abdulla Qodiriy nomidagi Jizzax davlat pedagogika instituti Ilmiy kengashining 2009-yil sentyabr oyining №1-son qaroriga asosan nashrga tavsiya etilgan.

**Tuzuvchilar: Fayzullayev B.
To'ychiyev A.
Haydarov Sh.
Xidirov O.**

Mas'ul muharrir: f.f.n.,dots. Almamatov T.

**Taqrizchilar: prof. Jo'rayev X.
dots. Tursunpo'latov M.**

Ushbu qo'llanmada o'zbek dialektologiyasi fani bo'yicha rejalashtirilgan malakaviy amaliyotni o'tkazish bo'yicha tavsiyalar, shuningdek, transkripsiya, o'zbek tili shevalari doirasidagi transkripsion va diakritik belgilardan foydalanish, topshiriqlarni bajarish, kundalik yuritish hamda hisobot tuzish tartiblari haqida to'liq ma'lumot berilgan.

Qo'llanma oliy ta'im DTSlariga mos holda yaratildi.

Yangi 5141100-O'zbek tili va adabiyoti o'quv rejasiga asosan o'zbek tili va adabiyoti o'qituvchisi mutaxassisligining 2-kurslarida o'tkaziladigan o'quv amaliyotiga katta o'rin berilgan. Ushbu kursda talabalar o'zbek dialektologiyasi fanidan 72 soatlik o'quv amaliyoti o'tkazishi rejalashtirilgan. Bu amaliyot talabalar olgan nazariy bilimlarini mustahkamlashga, nazariya bilan amaliyotni uzviy bog'lashga, buning natijasida ta'lim samaradorligini oshirishga, talabalarda mustaqil ishlash malakalarini hosil qilishga, ilmiy yo'nalishga o'rgatishga katta yordam beradi.

Shunday ekan, ushbu o'quv amaliyotini izchil va aniq maqsadlarni ko'zlagan holda samarali o'tkazish uchun uning nizomini ishlab chiqish maqsadga muvofiqdir. Buni institut ilmiy kengashining pedagogik va o'quv amaliyotlari uchun maxsus nizomlar ishlab chiqish to'g'risidagi qarori ham taqozo etadi. Ushbu dastur shunga asosan tuzildi va fakultet ilmiy kengashida tasdiqdan o'tkazildi. Ushbu ish ko'p nusxada chop etilsa, dialektologik amaliyot davrida talabalarga asosiy qo'llanma sifatida katta yordam beradi.

O'quv amaliyotini baholash amaliyot yakunida mavjud "Nizom" asosida 100,0 ballik tizimda amalga oshiriladi.

DIALEKTOLOGIK AMALIYOT VA UNI O'TKAZISH YUZASIDAN ASOSIY TAVSIYALAR

I. DIALEKTOLOGIK AMALIYOTGA TAYYORGARLIK BOSQICHI.

O'quv rejasiga asosan dialektologik amaliyot bir haftaga rejalashtirilgan bo'lsada, unga tayyorgarlik ko'rish ancha oldindan boshlanadi. Ya'ni amaliyotdan ko'zlangan maqsadni amalga oshirish uchun, eng avvalo, bunga talaba tayyor bo'lishi kerak. Amaliyotning samarali yakunlanishi uchun talaba quyidagi tayyorgarlikka ega bo'lishi talab qilinadi:

1. Puxta nazariy bilimga ega bo'lishi.
2. Transkripsion yozuv sistemasini yaxshi o'zlashtirish va uni amaliyot davrida qo'llay bilish.
3. Shevalardan material to'plash uslub-laridan xabardor bo'lish.
4. Shevani o'rganish uchun dastur va so'roqliklarning mavjud bo'lishi.
5. Magnitafon va fotoapparatdan foydalana bilish.
6. Shu kunning muhim voqealari va siyosiy ahvoldan ma'lum darajada xabardor bo'lish.
7. Joylarda kishilar bilan samimiy va madaniy munosabatda bo'la olish.
8. O'rganilishi lozim bo'lgan hududlarning madaniy-iqtisodiy ahvoli, uning geografik o'rinishidan yetarli darajada xabardor bo'lish.

Talaba yuqoridagi talablarga tayyor bo'lganligiga ishonch hosil qilingach, amaliyotga tayyorgarlik ko'rishning keyingi bosqichi amalga oshiriladi.

Tayyorgarlikning ikkinchi bosqichida quyidagi ishlar amalga oshiriladi:

1. Amaliyot rahbari tomonidan amaliyotga qatnashuvchi talabalarni to'plash va amaliyotning maqsad va vazifalari, uni o'tkazish tartiblari, guruhlar va kichik guruhlarda talabalarning soni, amaliyotda kerak bo'ladigan barcha narsalar haqida tushuncha berish.

2. Kafedra, dekanat bilan kelishilgan holda dialektologik amaliyotga bag'ishlangan konferensiya o'tkazish. Bu konferensiyada avvalgi amaliyotlarning yutuq-kamchiliklari va bo'lajak amaliyotning maqsadi, yo'nalishlari, o'tkazish tartiblari va boshqa konkret maqsadlar yoritib beriladi.

3. Amaliyot rahbari tomonidan amaliyot o'tkazilishi lozim bo'lgan tuman, qishloq, joylarni aniqlash va oldindan shu tuman, qishloq, xo'jalik rahbarlari bilan talabalarni joylashtirish, ularga barcha sharoitlarni hamkorlikda yaratishni kelishib olish.

4. Amaliyot rahbari tomonidan belgilangan tuman va qishloqlar, bu qishloqlar qaysi lahja va shevalarga oid ekanligi, bunda talaba qanday tomonlar-ga alohida e'tibor qaratishi haqida ko'rsatma berish.

5. Dialektologik amaliyot o'tkazilishi lozim bo'lgan tuman, qishloq va xo'jalik rahbarlariga institut ma'muriyatining maxsus xatlarini tayyorlash.

6. Amaliyotga boruvchi talabalarning guruh va rahbarlarini buyruqdan o'tkazish, ularni mablag' bilan ta'minlash.

7. Manzilgacha boriladigan transport vositalarini aniqlash. Agar institut tomonidan transport bilan ta'minlanmasa, boshqa chora-larni ko'rish va hujjatlarni rasmiylashtirish.

8. Amaliyotda qo'llanilishi lozim bo'lgan magnitafon va uning lentlari, fotoapparat va unga kerakli narsalarni tayyorlash.

9. Talabalar joylashishi lozim bo'lgan joy va undagi ovqatlanish manbalarini aniqlash. Agar umumiy ovqatlanish joylari bo'lmasa, buning imkoniyati amalga oshirilguncha ma'lum kunlarga yetadigan darajada oziq-ovqat mahsulotlari, ko'rpa-to'shak anjomlarini tayyorlash.

10. Talabalarga amaliyot davrida kerakli bo'lgan barcha o'quv quroli va vositalarini tayyorlash. Bunda quyidagilarga alohida e'tibor qaratish: amaliyot oxirigacha yetadigan daftar yoki qog'oz, qalam, ruchka, kerakli dori-darmonlar, imkoniyat darajasida magnitafon, fotoapparat, material to'plash uchun dastur va so'roqlik, kerakli adabiyotlar.

II. DIALEKTOLOGIK AMALIYOTNI TASHKIL QILISH VA O'TKAZISH.

Dialektologik amaliyotning samaradorligi, tartibli o'tishi uning rejali tashkil qilinishiga har tomonlama bog'liqdir. Ushbu rejada

dialektologik amaliyotning boshlanishidan yakunlanishigacha amalga oshirilishi lozim bo'lgan barcha ishlar o'z ifodasini topishi lozim.

Amaliyotning tashkiliy qismi rahbar zimmasiga ancha ma'suliyat yuklaydi. Chunki talabalarni manzilga yetkazishda rahbar har tomonlama bosh-qosh bo'ladi. Belgilangan manzilga kelgach, guruh rahbari quyidagilarni amalga oshirishi shart:

1. Tuman ma'naviyat va ma'rifat bo'limi va xalq ta'limi bo'limiga kirib, tuman hududida dialektologik amaliyot o'tkazishini ma'lum qilish va institutdan yuborilgan xatni topshirish.

2. Tuman xalq ta'limi bo'limidan amaliyotni samarali o'tkazish uchun ma'naviy va amaliy yordam so'rash. Bu yordam quyidagilardan iborat bo'lishi mumkin:

a) amaliyotni tartibli o'tkazishga maktab o'qituvchilarining yaqindan yordamini uyushtirish;

b) maktablardan talabalar uchun yotoq joylar ajratish;

v) maktab oshxonalaridan foydalanish-ga ruxsat berish;

g) mahalliy aholiga dialektologik amaliyotning mohiyatini tushuntirishda yordam berish;

d) qishloq fuqarolar yig'ini va mahalla qo'mitalariga xat tashkil qilish.

3. Guruh bilan umumiy yig'ilish o'tkazish. Bunda guruh rahbari bundan keyingi qilinadigan ishlar yuzasidan ko'rsatma beradi. Avvalo mahalliy sharoit va kishilar bilan qanday muloqotda bo'lish, materiallarni qanday yo'llar bilan yig'ish xaqida yana bir bor to'xtaladi. Talabalar 4-5 kishidan iborat bo'lgan guruhlariga ajratiladi va boshliq tayinlanadi. Amaliyotda talabalarning kun tartibi belgilanadi. Chunki material beruvchilarning ko'pchiligi ish bilan band bo'lishi mumkin. Shunday hollarda ularning vaqtini inobatga olishga to'g'ri keladi. Shu sababli talaba material olayotgan kishisi bilan kelishgan holda o'z kun tartibini belgilab olishi lozim.

4. Har bir guruhning yotish va ovqatlanish joyini belgilash. Agar hamma talabani bir joyga joylashtirish imkoniyati tug'ilsa, ovqatlanish manbalarini tashkillashtirish.

5. Har bir guruhning tekshirish territoriyasini konkret belgilab, aniq topshiriq berish.

6. Talabalar tomonidan o'tkaziladigan ma'ruza, suhbat va kechalarning muddati va bajaruvchi shaxslarni aniq belgilash.

Shundan so`ng guruh va kichik guruh talabalari joy-joylariga tarqalishadi. Rahbar har bir guruhga borib, ularning sharoiti bilan tanishadi va konkret ko`rsatmalar beradi. Talabalar belgilangan tartibga amaliyotning oxirigacha qat'iy amal qiladi.

III. DIALEKTOLOGIK AMALIYOTGA RAHBARLIK.

Dialektologik amaliyotga dekanat va o`zbek tilshunosligi kafedrası bevosita rahbarlik qiladi. O`quv amaliyotining barchasi o`quv bo`limi va amaliyot rahbari tomonidan nazorat qilib boriladi. Amaliyotni o`tkazish guruh rahbarlari (guruh 25-27 kishidan oshmasligi lozim) zimmasiga yuklatiladi. Amaliyot yakunida guruh rahbarlari, kafedra va dekanat, o`quv bo`limi, rektoratga yozma hisobot topshiradi.

IV. DIALEKTOLOGIK AMALIYOTNING ASOSIY MAQSAD VA VAZIFALARI.

Dialektologik amaliyot o`quv amaliyoti hisoblanib, uning asosiy vazifasi ham shunga qaratilgandir. Lekin bu asosiy vazifani amalga oshirishda unga bog`liq bo`lgan boshqa maqsadlar ham ko`zda tutiladi va amalga oshiriladi.

Jumladan, dialektologik amaliyot jarayonida shevalardan yig`ilgan materiallar har tomonlama ahamiyatlidir. Chunki bu boradi to`plangan faktlar o`zbek tili tarixining ayrim tomonlarini oydinlashtirish bilan birga, tarixiy fanlar uchun ham muhim manbalar beradi. Ba'zi sheva materiallarida shunday faktlar uchraydiki, ular na tarixiy manbalarda, na tarixiy yodgorliklarda o`z ifodasini topgan. Shunday ekan, kundan-kunga adabiy til ta'sirida o`zgarishga uchrab, yo`qolib borayotgan o`zbek shevalarini zudlik bilan o`rganish va ma'lum xulosalar chiqarish har tomonlama ahamiyatlidir.

Shu kunga kelib respublikamizdagi ko`plab qishloq, tuman va shahar shevalari bo`yicha anchagina materiallar to`plangan. Lekin shunga qaramasdan hali ham kam o`rganilgan yoki umuman o`rganilmagan o`zbek shevalari ham mavjud. Bu borada esa dialektologik amaliyotlarning o`rni kattadir.

Shuningdek, ushbu dialektologik amaliyot talabalarning nazariy bilimlarini amaliyotda qo`llash va mustahkamlash bilan birga, o`zbek shevalarini monografik o`rganishdek katta ishga o`z materiallari bilan oz bo`lsada, hissa qo`shishi mumkin.

Dialektologik amaliyotning ilmiy-amaliy tomonlari ham mavjuddir. Ya'ni talabalar tomonidan yig'ilgan materiallar to'plam sifatida chiqarilishi, ilmiy doklad, kurs ishi sifatida berilishi mumkinki, bu talabalarning ilk ilmiy saviyasining shakllanishiga turtki bo'ladi.

Demak, dialektologik amaliyotda olingan nazariy bilimlarni amaliyotda qo'llash kabi bosh vazifa bilan birga quyidagi maqsadlar ham ko'zda tutiladi: ma'lum bir shevaning o'ziga xos barcha lingvistik xususiyatlari yuzasidan material to'plash; milliy tilga hurmat hissini o'yg'otish; talabalarda yozma, og'zaki nutq madaniyatini shakllantirish; xalq tarixi va uning hayoti bilan yaqindan tanishish; to'plagan materiallari o'zbek tilshunosligini boyitishga hissa qo'shishini his qilish; vatanga, xalqqa muhabbat hissini o'yg'otish; kuzatishlari natijasida ma'lum xulosalar qilish kabi ko'nikma va malakalarni hosil qilish. Bu ko'nikma va malakalar esa bo'lg'usi o'qituvchining shakllanishida asosiy omil ekanligi.

V. AMALIYOTCHI TALABALARNING VAZIFALARI.

Dialektologik amaliyotga chiqqan talabalar quyidagi vazifalarni amalga oshirishi lozim.

- amaliyotga kerakli barcha narsalarni tayyorlash;
- ichki tartib-intizomga qat'iy rioya qilish;
- kishilar o'rtasida kiyinish, o'zini tutish va muomalasi bilan namuna bo'lish;
- qilingan ishlarni izchil ravishda kundalikka qayd qilib borish;
- rahbardan so'ramasdan biriktirilgan joyni tashlab ketmaslik;
- tuzilgan aniq reja asosida shevalardan material to'plash;
- joylarda turli mavzularda suhbatlar uyushtirish;
- belgilangan muddatlarda qilingan ishlar yuzasidan rahbarga axborot berib turish;
- amaliyot davrida bajarilgan barcha ishlar yuzasidan to'liq hisobot yozish.

VI. DIALEKTOLOGIK AMALIYOT GURUHI RAHBARLARINING BURCH VA VAZIFALARI.

Dialektologik amaliyotda ishtirok etuvchi talabalar guruhlariga ajratiladi va buyruq bilan rahbar tayinlanadi. Rahbarlar kafedra va dekanat tomonidan tavsiya qilinadi. Amaliyotning barcha ma'suliyati

rahbar zimmasiga yuklatiladi. Guruh rahbari amaliyotning boshidan oxirigacha talabalar bilan birga bo'ladi va quyidagilarga qat'iy amal qiladi:

- guruh bilan umumiy yig'ilish o'tkazish va amaliyotning mohiyatini tushuntirish;
- guruhni kichik guruhlarga ajratish va boshliqlar tayinlash;
- talaba o'rganishi lozim bo'lgan joylarni belgilab berish;
- talabalarning bajargan ishlarini muntazam tekshirib, tegishli ko'rsatmalar berib borish;
- amaliyotchilarga turar joy topish va ularning ovqatlanishiga sharoit yaratib berish;
- amaliyotchilar bo'sh vaqtining mazmunli o'tishini ta'minlash;
- amaliyotchilarning ruxsatsiz joylarni tashlab ketishiga yo'l qo'ymaslik;
- talabalarning manzilga yetib borishini tashkillashtirish;
- mahalliy rahbarlar bilan uchrashib, muammolarni hal qilish;
- amaliyot davrida bajarilgan ishlar yuzasidan hisobot yozish va takliflarni berish;
- amaliyotchilar ishini baholash va rasmiylashtirish.

VII. AMALIYOTDA TALABALARNING FAOLIYATINI BAHOLASH.

Dialektologik amaliyot yuzasidan talaba-larning faoliyati institut Ilmiy kengashining 1994-yil 27-yanvardagi 5-son qaroriga asosan, quyidagi sohalar bo'yicha 100 ball darajasida baholanishi lozim.

1. Talabalarning amaliyotga ishtiroki va kundalik yuritish 15 balgacha

2. Talabalarning amaliyot davrida to'plagan materiallariga 40 balgacha

3. Amaliyotchilarning bo'sh vaqtlarida o'tkazgan siyosiy-tarbiyaviy ishlari uchun 10 balgacha

4. Dialektologik amaliyot hujjatlarini rasmiylashtirishga 15 balgacha

5. Dialektologik amaliyot yuzasidan tayyorlangan hisobotga 20 balgacha

IZOH: Agar talaba dialektologik amaliyotdagi barcha faoliyati uchun 55 baldan kam to'plasa, qoniqarsiz baholanadi. Agar sababsiz

amaliyotga qatnashmasa, kursdan-kursga ko`chirilmaydi va talabalar safidan chiqariladi.

VIII. DIALEKTOLOGIK AMALIYOT YAKUNI.

O`quv amaliyoti yakuni sentabr oyida o`tkaziladi. Bunda yakuniy konferensiya o`tkazilib, amaliyotning yutuq va kamchilik-lari, taklif-mulohazalar tahlil qilinadi.

Talabalar to`plangan materiallarni tartibga solib, hisobot yozadi va barcha hujjatlarni kafedraga topshiradi. Kafedra mudiri barcha amaliyotlar yuzasidan amaliyot rahbari, o`quv bo`limi va dekanatga yozma axborot beradi.

KUNDALIK DAFTARNI YURITISH VA TO`LDIRISH QOIDASI.

Kundalik daftar amaliyotni o`tash davrida talabaning asosiy hujjati hisoblanadi va uni yuritishda quyidagilarga amal qilinadi:

1. Oliy o`quv yurti joylashgan shahardan tashqarida amaliyot o`taydigan talaba uchun kundalik safar guvohnomasi hisoblanadi va talabaning qancha muddat amaliyot o`tganligini bildiradi.

2. Amaliyot davrida talaba har kuni reja bo`yicha kunlik bajargan ishlarini kundalik daftarga qisqacha yozib borishi kerak.

3. Talaba vaqti-vaqti bilan kundalik daftarni tekshirtirish uchun rahbarga taqdim etishi shart. Rahbar kundalik daftarni tekshirib, kamchilikni ko`rsatadi, navbatdagi topshiriqni beradi hamda talabaning faoliyati nazorat qilinayotganligi qayd etiladi.

4. Amaliyot tugagach, talabaning kundalik daftari hisobot bilan birga amaliyot rahbari tomonidan tekshiriladi va xulosa yozib qo`yiladi.

5. Talaba amaliyot tugagach, to`ldirilgan kundalik daftarni hisobot bilan birgalikda kafedraga topshirishi shart.

6. Kundalik daftar to`ldirilmasa, amaliyot hisobga olinmaydi.

O`QUV AMALIYOTI YAKUNIDA TALABA TOMONIDAN KAFEDRAGA TOPSHIRILADIGAN HUJJATLAR RO'YXATI.

1. Kundalik daftar.
2. Umumiy hisobot.

3. O`quv amaliyotiga doir yig`ilgan materiallar.
4. Yuqoridagi hujjatlarga asoslanib, amaliyot rahbari tomonidan talabalarga reyting Nizomi asosida ball va baho qo`yiladi.

TO`PLANGAN MATERIALLARNING PASPORTI

Har bir olingan materialning pasportida quyidagilar aks etishi lozim.

Pasport nomeri (masalan, pasport №1)

1. Viloyat _____
2. Tuman _____
3. Qishlok kengashi _____
4. Jamoa yoki davlat xo`jaligi _____
5. Qishlok, shahar yoki posyolka _____
6. Sheva vakilining ismi va familiyasi _____
7. Tug`ilgan yili yoki muchali _____
8. Ma'lumoti _____
9. Kasbi va ish joyi _____
10. Materialni yozib olgan shaxsning ismi
va familiyasi _____
11. Material yozilgan oy va yil _____

Bir kishidan bir qancha material olish mumkin va bitta pasport to`ldirsa bo`ladi. Lekin ob'ekt o`zgarganda esa, albatta, yangi nomerdagi pasport to`ldirilishi shart.

TRANSKRIPSIYA HAQIDA.

Talaba butun amaliyot davomida material to'plash jarayonida transkripsion yozuv sistemasidan foydalanadi. Albatta, talaba dars jarayonida transkripsiya, uning turlari, transkripsiyaning maqsad va vazifalari, transkripsiyadan foydalanish yo'llari haqida yaxshi ma'lumot oladi. Shunday bo'lsada, qo'llanmaga transkripsiya haqidagi qisqacha ma'lumotni va transkripsion yozuv sistemasini kiritishni maqsadga muvofiq deb topdik. Shuningdek, qo'llanmadan talabalardan tashqari, boshqa qiziquvchilarning ham foydalanishi hisobga olindi.

Odatdagi yozuv hamma vaqt ham nutqda talaffuz qilingan tovushlarni beravermaydi. U yoki bu til (dialekt)ning fonetik xususiyatlarini talaffuzdagidek aniq yozish nafaqat ilmiy maqsadni, balki amaliy maqsadni ham nazarda tutadi. So'zlarni to'g'ri talaffuz qilish uni to'g'ri tushunishni yengillashtiradi. Shuning uchun ham talaffuzga mos yozuv tizimining zaruriyati tug'iladi. Ayni paytda talaffuzdagidek yozib olishning, yuqorida aytilganidek, ham nazariy, ham amaliy ahamiyati kattadir.

Talaffuz me'yorlarining buzilishi chetdan o'zlashgan so'zlarda ko'proq uchraydi, bu albatta tabiiy holdir.

Har qanday til vakillarining artikulyatsion bazasi (odatdagi talaffuz normalari) shakllangan bo'ladi. Talaffuz normalarining buzilishi chetdan o'zlashgan so'zlarda ko'proq uchraydi. Albatta, buning tarixiy ildizlari mavjud. Boshqa (o'zlashgan) tildagi tovushlarni talaffuz qilish ma'lum darajada qiyinchilikni keltirib chiqaradi, ya'ni tovushlar talaffuzi farq qiladi. Chunki har qanday til vakili o'z tovush tizimining talaffuzini yoshligidanoq egallay boradi. O'zlashtirilgan so'zlarda talaffuz normalari-ning o'ziga xos xususiyatlari mavjud. Natijada bunday so'zlar (o'zlashgan so'zlar) talaffuzida farq yuzaga keladi. Bulardan tashqari adabiy tilning yozuv normalari talaffuz (orfoepik) normalariga hamma vaqt ham to'g'ri kelavermaydi.

U yoki bu tilning tovushlarini aniq ifodalash uchun shu tilning mavjud grafikasidan foydalanish to'g'ri kelmaydi. Tovushlarning grafik tasviri aksariyat hollarda ko'p ma'noli bo'ladi. Masalan, o'zbek tilidagi qirqim, (qo'rqo'm), gilam (g'lem), bilak (b'lek) so'zlaridagi I fonemasi

uch xil talaffuz qilinadi va uchta tovush hisoblanadi. Adabiy grafikada esa bitta belgi bilan ifodalanadi. Bir necha tovush tarkibini qiyosiy o'rganayotganda tovushlarning mos kelmasligi holati yanada yaqqol seziladi. Shuning uchun ham ma'lum til tovush tizimini talaffuzdagidek yozish uchun maxsus belgilardan foydalaniladi.

Nutq tovushlarini aniq ifodalash uchun ishlatiladigan fonetik yozuv transkripsiya deyiladi. (lot. Transcriptio--ko'chirib yozish, qayta yozuv degan ma'nolarni anglatadi). Transkripsiya ikki holatda qo'llanadi: atoqli otlarni, tarixiy va geografik nomlarni ma'lum qoida asosida berishda; (Gamlet-Hamlet, Gomer-Homer, German-Herman), ma'lum til va uning shevalariga oid so'zlarni, shuningdek, chet tildan o'zlashgan so'zlarni ularning talaffuziga mos holda yozib olishda ishlatiladi.

Transkripsion yozuvda maxsus belgilardan foydalaniladi. U belgilar mavjud orfografik belgilar asosida tuziladi. Ammo transkripsiyaning prinsiplari orfografiyaning prinsiplaridan farq qiladi.

1. Fonetik transkripsiyada har bir belgi tovush ifodalashi kerak, tovush ifodalamaydigan belgining bo'lishi mumkin emas. Orfografiyada esa bunday emas: tovush ifodalamaydigan belgilar ham mavjud.

2. Fonetik transkripsiyada har bir belgi tovushlar birikmasini emas, alohida tovushni ifodalashi shart. Orfografiyada esa bunday emas, bir tovush ikki belgi bilan (NG) yoki uning aksi, ikki tovush bir belgi bilan (J-d*j), (E-Y*E...) ifodalanadi. Shuning uchun ham transkripsion belgilar soni u asos qilib olingan alfavitdagi belgilar sonidan ko'p bo'ladi.

3. Fonetik transkripsiyada har bir belgi (harf) hamma vaqt bir tovushni ifodalashi shart. Adabiy orfografiyada bunday bo'lishi shart emas. Masalan: «V» fonemasi vagon, vaqt so'zlarida lab-tishni ifodalasa, palov, olov so'zlarida lab-lab fonemasini ifodalaydi.

4. Fonetik transkripsiyada asosiy belgilardan tashqari diakritik (qo'shimcha) belgilar ham ishlatiladi. Bunday boshqa belgilar orfografiyada ham qo'llanadi. Lekin ular boshqa-boshqa maqsadda qo'llanadi va boshqa ma'no ifodalaydi.

Qo'llanish doirasi va grafik belgilariga qarab, fonetik transkripsiyani ikkiga ajratish mumkin:

1. Lotin alfaviti asosida tuzilgan xalqaro fonetik yozuv;
2. Ma'lum til (o'zbek qozoq, rus, ukrain...) alfavitlari asosida tuzilgan fonetik yozuv.

O'zbek tilshunosligida prof. A.K.Borovkov, prof. V.V.Reshetov, prof. Sh.Shoabdurahmonov, prof. X.Doniyorov va boshqa olimlarning transkripsiyalari mavjud.

Fonetik transkripsiya oldiga qo'yilgan vazifalariga ko'ra yana ikkiga ajratiladi:

1) Fonetik transkripsiya;

2) Fonematik yoki fonologik transkripsiya (fonetik va fonematik transkripsiya deb akademik L.V.Shcherba ajratgan. Shundan buyon bu atamalar keng qo'llanilib kelinmoqda). Ular fonema va uning nozik qirralari tushunchalari bilan aloqadordir.

Fonetik transkripsiya asosan dialektologik va folklor ishlarda qo'llanilib, ularda fonema, uning akustik va artikulyatsion nozikliklari ham ifodalanadi. Masalan, ɔ kə , ɒ lə , $\text{kəp}\text{ə}$ so'zlaridagi adabiy orfografik «o» fonemasi dialektlararo farqlangan holda qo'llaniladi, akustik va artikulyatsion nozikliklarga ega, ya'ni singarmonizm qonuniyatiga amal qilinmagan shevalarda chuqur til orqa «q» fonemasidan keyin ham (ad.orf. «a») talaffuz qilinaveradi:

$\text{+əp}\text{ə}$; singarmonizm qonuniyatlariga amal qilingan shevalarda esa ə (ad.orf.) «o» tarzida talaffuz qilinadi. (qarg'a) va bu transkripsiyada o'z ifodasini topadi.

Fonematik transkripsiya muayyan til fonemalari tarkibini aniqlashda qo'llaniladi. So'zlarni bu usulda transkripsiya qilishda fonemaning hamma ottenkalari birlashtirilib bir belgi bilan beriladi. Masalan, o'zbek tilida

i fonemasining hamma ko'rinishlari birlashtirilib, bir belgi -i bilan ifodalanadi. Transkripsiyaning bu turi fonemalar tarkibi aniq belgilangan tillarda qo'llanadi.

O'zbek tilining fonetik transkripsiyasida o'zbekcha alfavitdagi belgi (harf) lardan foydalaniladi. Ammo alfavitdagi ye, yo, yu, ya harflari transkripsion belgi sifatida ishtirok etmaydi. (Bu haqda yuqorida aytilgan edi).

Talabalar darslikdagi transkripsiya bilan tanish bo'lganligi, shu bo'yicha ma'lum ko'nikma hosil qilganligi uchun o'sha transkripsion yozuv sistemasining o'zini berishini lozim topdik.

UNLILAR. Transkripsiyada unlilar quyidagi belgilar orqali ifodalanadi: ə , a , e , ' , i , o , e , e , o , o , ŷ , u , ŷ . Bu 15 ta unli fonema quyida sxemada barcha ko'rinishlari bilan o'z ifodasini topgan.

Tilning ko`tarilish o`rniga ko`ra		Oldingi qator (til oldi)		Indifferent (oraliq) tovush		Orqa qator (til orqa)	
Labning ishtirokiga ko`ra	Tilning ko`tarilish	Lab lan-magan	Lab lan-gan	Lab lan-magan	Lab lan-gan	Lab lan-magan	Lab lan-gan
	dara-jasiga ko`ra						
Yuqori ko`tarilish		I	o	,		ы	ÿ
O`rta ko`tarilish	Yuqori o`rta	e	Ө		<ы>		
	Quyi o`rta	Э ε					u
Qo`yi ko`tarilish		ə			a,ɔ		

Unli tovushlarni ifodalovchi belgilarning ma'no o`zgaliklari quyidagicha:

a-umumturkiy orqa qator, singarmonizmni saqlagan barcha o`zbek dialekt va shevalariga xos unli, singarmonizmni yo`qotgan shevalarda esa turli o`zgaliklarga ega. Baynalminal so`zlarda rus tilidagi «a» tovushiga mos keladi.

ə-oldingi qator, lablanmagan «a» unlisi: o`zbek dialekt va shevalarining ko`pchiligida uchraydi. Masalan: Andijon, Marg`ilon shevalarida әкә, әрәвә Toshkent shevalarida ɔ кә kabi.

ɔ -orqa qator, lablanmagan «a» tipidagi ochiq unli tovush «a» unlisidan taraqqiy qilib, bu tovush O-lovchi o`zbek shevalarida keng tarqalgandir. Masalan: Toshkent, Marg`ilonda ɔ тә, ɔɔ лә, Qo`qonda ɔɔ лә, \_cɔ мɔ н kabi. A-lovchi o`zbek shevalarida bu tovush o`zbek adabiy tili va O-lovchi gruppa shevalari ta'sirida tarqala boshladi.

e-oldingi qator, lablanmagan, tor unli tovush bo`lib, o`zbek shevalarining ko`pchiligiga xos, o`zining akustik (eshitilish) va

artikulyatsion xususiyatlariga ko'ra rus tilidagi undoshdan keyin keladigan «e» yoki «eti» (bular) kabi so'zlaridagi «e» tovushiga to'g'ri keladi. Bu tovush o'zbek orfogra-fiyasida, so'z boshida keladigan yolashgan unli «e» (ye) emas, balki «edi» (ed') so'zidan kabi yolashmagan unlidir. Masalan: Toshkent, Namangan, Marg'ilon va boshqa shevalarda: Ber, kel, er, end', echk' kabi.

e -oldingi qator, lablanmagan ochiq «e» unlisi; bu unli eshitilishi jihatidan «e» ga yaqin bo'lsada uning ochiq varianti emas. Bu tovush ba'zan ruscha (etot so'zidagi kabi) «e»ga mos keladi, masalan, qipchoq shevalarida: экэвийэм, echki kabi.

e-oldingi qator, lablanmagan, «e» unlisining ochiq varianti; eshitilish jihatidan esa «e» va «ə» o'rtasidagi tovush, masalan, Qo'qonda кел, Xorazmda гел, Namaganda «нъмесь», «белъ\» kabi.

I-odatdagi turkiy oldingi qator, lablan-magan «i» unlisi. Singarmonizmli shevalarda fonema sifatida, singarmonizmni yo'qotgan o-lovchi shevalarda esa turli fonetik sharoitlarda uchraydi.

'(Ь) -indifferent lablanmagan tovush, u o'zining kelib chiqishi jihatidan oldingi qator «i» va orqa qator «ы» unlilarining birlashi-shidan hosil bo'lgan; «i» va «ы» o'rtasidagi bu oraliq tovush shahar shevalarida va shahar tipidagi qishloq shevalarida mustaqil fonema sifatida uchraydi.

Ы-odatdagi turkiy orqa qator, lablanmagan «ы» unlisi; rus tilidagi «ы» ga qaraganda ancha chuqur talaffuz qilinadi. Singarmonizmli shevalarda mustaqil fonema sifatida, singarmonizmni yo'qotgan shevalarda esa fonemaning varianti sifatida uchraydi.

Ь-turkiy orqa qator indifferent «ь» unlisi; ammo «ы» tovushiga mos emas. Shahar shevalarida va shahar tipidagi shevalarda chuqur til orqa (q, g', x) tovushlari bilan yondosh kelganda uchraydi. Masalan: Toshkent, Andijon, Marg'ilon va shu kabi shevalarda қъз, қърк, қъш, ғыш(т), мьх; Turkiston shevasida bu tovush Toshkent, Fargona shevalaridagi kabi «ь» fonemasining kombinator varianti emas, balki alohida fonema hisoblanadi: қъзлар, чъқты kabi.

U -odatdagi orqa qator, tor lablangan turkiy «u» unlisi.

ÿ-odatdagi oldingi qator, lablangan turkiy «u» unlisi. Bu tovush singarmonizmli o'zbek shevalarida hamda qardosh qozoq, qirg'iz va boshqa turkiy tillarda mustaqil fonema sifatida ishlatiladi. Singarmonizmni yo'qotgan o'zbek shevalarida «u» ga yaqin kombinator varianti mavjud, solishtiring: qul /күл/ va /kul/, /ko'l/ kabi.

O-odatdagi orqa qator, lablangan «o» unlisi, masalan, qipchoq shevasida: som, қолыны, qoy adabiy orfografik so`m, qo`lini, qo`y kabi.

Ө - odatdagi old qator, lablangan turkiy «o» unlisi, masalan, qipchoq shevasida кө мур, кө р, сө йлэ, кө з adabiy orfografik ko`mir, ko`r, so`zla, ko`z. Singarmonistik o`zbek shevalarida hamda qozoq, qirg`iz va boshqa turkiy tillarda «o`» unlisi alohida fonema sifatida ishlatiladi. Singarmonizmni yo`qotgan o`zbek shevalarida esa «o» ga yaqin kombinator variantlargina bor, solishtiring : qo`l, /qol/, /ko`l/, /кө л/ kabi.

o`-lablangan, indifferent tovush. Tilda «ь» kabi (Ө xO) ning birlashishi natijasida hosil bo`lgan Ө va o o`rtasidagi bu tovush singarmonizmni yo`qotgan shahar va shahar tipidagi shevalarda normal fonema hisoblanadi.

Transkripsion belgilar sistemasida qisqa va cho`ziq unlilar ham aks etgan bo`lib, ular quyidagi belgilar orqali ifodalanadi:

1. /i/, /ь/, /'/, /u/, /o`/-yuqori ko`tarilish unlilarining sifat jihatidan o`zgarishi (reduksiyaga uchrashi) Masalan, Toshkent, Marg`ilon: b (') r, b (') rovfizik nuqtai-nazardan «br», «brov» ga teng.

2. i; ' ; ; u; o` (belgidan keyin bir nuqta) –ayrim pozitsion holatlarda hosil bo`ladigan sal cho`ziq unlilar.

3. i:, o`:, ь:, u:, o:, e: (belgidan keyin ikki nuqta) –ba'zi bir shevalarda uchraydigan (masalan, Qorabuloq: a:t, o:t, k':z kabi) birinchi darajali (birlamchi) cho`ziqlikni ifodalovchi yoki ko`pchilik o`zbek shevalarida uchraydigan (masalan, шə:p, шə:əp adabiy orfografik shahar kabi) biror tovush hisobiga bo`ladigan ikkinchi darajali cho`ziqlikni ifodalovchi cho`ziq unli tovushlar.

4. i: :, '::, ь::, u::, u::, (belgidan keyin bir necha ikki nuqta ko`p nuqta) fonetik o`ta cho`ziqlik.

Undoshlar . Transkripsiyada b, d, z, m, n, p, r, s, t, sh undoshlari adabiy talaffuzdagidek o`zgarishsiz ishlatiladi. Qolgan undoshlar quyidagicha qo`llanadi:

V-lab-lab «v» lab-tish «v» undosh uchrab qolsa alohida izohlash zarur.

Y- ruscha «y»ga nisbatan siqiqrok talaffuz qilinadigan tovush.

g`- chuqur til orqa, frikativ (sirg`aluvchi) tovush .

g` \*-chuqur til orqa, portlovchi tovush «g`» fonemasining kombinator varianti.

g-sayoz til orqa, portlovchi tovush.

g` - «g» dan ko`ra sayozroq tovush, yumshoq «g»

g!-til orqa, frikativ (sirg`aluvchi) tovush.

j-ruscha j tovushiga mos keluvchi tovush.

dj-affikrat (qorishiq) tovush.

q-chuqur til orqa, portlovchi tovush.

q-sayoz til orqa, portlovchi tovush.

k,- «k» dan ko`ra sayozroq tovush, yumshoq, «k».

l,-til oldi «l» tovushi, yumshoq «l»

ng-til orqa burun tovushi.

ng,-sayoz, yumshoq «ng»

ng k- «k» qo`shib talaffuz qilinadigan «ng» tovushi.

f-lab-lab «f». Lab-tish varianti uchrasa alohida izohlash zarur.

ch-affikrat (qorishiq) tovush.

t-qipchoq shevalarida affikrat «ch» tovushi talaffuzida o`zini tashkil qilgan qismlar «t» va «sh» ga ajrab ketadi va shunday talaffuz qilinadi. Bunday vaqtda ikki belgi orqali (so`nggisi kichikroq) ifodalanadi.

x-chuqur til orqa sirg`aluvchi tovush.

x,- «x» dan ko`ra sayozroq sirg`aluvchi yumshoq «x».

k ^x-chuqur til orqa, qorishiq tovush; «k» va «x» fonemalari kam farq qiladigan shevalarda uchraydi.

h-bo`g`iz tovushi. Nemis tilidagi “ch” undoshi kabi talaffuz etiladi.

AYRIM DIAKRITIK BELGILAR VA ShARTLI IFODALAR

. -(bir nuqta), : (ikki nuqta), :: (bir necha ikki nuqta)-belgidan keyin qo`yilib , unlining cho`ziqligini ifodalaydi.

, - lenis «g» ning yoniga qo`yilib, talaffuzda portlashni ifodalaydi.

‘ -asper, «g» ning yoniga qo`yilib (g), tovushning sirg`aluvchi ekanligini ifodalaydi.

/ -akut, belgining o`ng tomoniga qo`yilib, (l) patalizatsiya (yumshoqlikni ko`rsatadi).

X -belgisi-birlashish (konvergenstsiya) hodisasini ko`rsatish uchun tovushlar va formalar orasiga qo`yiladi.

> - belgisi-o`lish hodisasini ko`rsatadi.

< - belgisi-o`zgarish hodisasini ko`rsatadi.

// belgisi-tovushlarning almashinishi va ikki faktning parallel qo`llanishini ko`rsatadi.

() qavs-shart bo`lmagan, tushib qoladigan elementni ko`rsatadi.

[] o`rta qavs-umumiy tekstdan transkripsiya qilingan so`zlarni ajratib ko`rsatish uchun ishlatiladi.

Kursiv –turli darajadagi kuchsizlanish va reduksiyani ko`rsatadi.

Agar o`rganilayotgan shevada bulardan tashqari holatlar ham uchrasa, talabaning o`zi ma'lum shartli belgilar kiritishi mumkin.

Yuqorida o`zbek tilining fonetik yozuvi uchun zaruriy belgilar berildi. Bu yozuvda (transkripsiyada) o`zbek tili va uning shevalarida uchraydigan tovush nozikliklari o`z ifodasini topgan.

Har bir talaba (tadqiqotchi) muayyan sheva materialini yozib olishga kirishishdan oldin sheva haqida umumiy ma'lumotga ega bo`lishi kerak: o`rganilayotgan sheva o`zbek lahjalarining qaysi biriga qarashli /aloqador/, singarmonizm qonuniyatiga qay darajada amal qiladi va boshqalar. Shundan keyin transkripsion belgilarning qaysi biridan qanday foydalanish kerakligini aniqlash maqsadga muvofiq bo`ladi. Masalan, qipchoq shevalari singarmonizm qonuniyatini qisman saqlagan shevalar sirasiga kiradi. Shuning uchun ham bunday shevalar unli tovushlarning qattiq va yumshoqligida, til oldi va til orqa qatorida, lablanish darajasida o`ziga xos xususiyatlarga ega. Talaba buni e'tiboridan qochirmasligi kerak. Bu fikrni singarmonizm qonuniyatini saqlagan barcha shevalarga nisbatan ham aytish mumkin. Shuni ham aytish kerakki, dialektal xarakterli xususiyatga ega bo`lgan shevalar singarmonistik shevalardir.

TAVSIYA ETILADIGAN ADABIYOTLAR

- 1.O`zbek dialektologiyasi fani namunaviy dasturi, T. 2006.
- 2.Reshetov V.V., Shoabdurahmonov Sh. O`zbek dialektologiyasi, T. 1978.
- 3.Rajabov N. O`zbek shevashunosligi. T. 1996.
- 4.Ashirboyev Sh. O`zbek dialektologiyasi (ma'ruzalar matni), T. 2000.
- 5.To`ychiboyev B., Hasanov N. O`zbek dialektologiyasi., T. 1004.
- 6.Shoabdurahmonov Sh. O`zbek adabiy tili va o`zbek xalq shevalari, T.1962.
- 7.O`zbek xalq shevalari lug`ati.T. 1971.
- 8.Doniyorov X. Eski o`zbek adabiy tili va qipchoq dialektlari, T. 1976.
- 9.Doniyorov X. Qipchoq dialektlarining leksikasi, T.1979.
- 10.Ishayev A. Qoraqalpog`istondagi dialektlarning liksikasi.T.1977.
- 11.Abdullayev F. O`zbek dialektologiyasidan materiallar, T.1991.
- 12.Fayzullayev B., To`ychiyev A. Dialektologik amaliyot (o`quv-uslubiy qo`llanma), Jizzax-2004.
- 13.Shermatov A. Lingvistik geografiya nima?, 1981.
- 14.Shermatov A. Qashqadaryodagi o`zbek xalq shevalari. 1981.
- 15.Nosirov Sh. O`zbek tilining Qo`qon shevasi, 1980.
- 16.Ibrohimov S.I. O`zbek tilining Andijon shevasi, 1967.
- 17.Abdullayev F. O`zbek tilining o`g`uz lahjasi, 1977.
- 18.To`ychiboyev B. O`zbek tilining taraqqiyot bosqichlari, T.1996.
- 19.Rahmatullayev Sh. O`zbek tilining izohli frazeologik lug`ati, T.1978.
- 20.Ishayev A. O`zbek dialektal leksikografiyasi, T.1990.

O`ZBEK SHEVALARI MATNLARIDAN NAMUNALAR

Toshkent shevasi (akad.Sh.Shoabdurahmonov yozib olgan matnlardan)

Ерталәп ешъй тәгъдә отъргән әпәндъдән ўтып кетвә ткән қошнъсь сорәптъ: -әпәндъм кечәсь мъннәмә ҳә влътъздә гупълләп кеттъмъ?

-Хъ, -дъптъ әпәндъ, -кечасъ тә мдә йә ткәнъдъм, чә пә нъм чушъп кеттъ.

-Чә пә нәм гупълләп чушәдъмъ тә мдән, ҳәйрә н боп тәгъ сорәптъ қушнъсь.

-Әқлынғә қә йълмәне, -дъптъ әпәндъ кулып, -ъчъдә ә дәм богәндән кейън тә мдән чә пә нәм : гупълләп чушсънкъ, е-вәллә дегън.

* * *

әпәндъ ешъй бә зә рдән ўтәтуръп ъккъ тәвә кәль бър ешъйнь секън кўтәръп қә чъптъ. Ешъйнь егәсь бълъп-қә п, унь кетъдән йугуръптъ. Әпәндъ егәсь келвә (-)ткәнънь бълъп-қә п, ешъйнь дәррә в йергә тыппә-тъй қўйъп зәнжълләп қўйъптъ. Егәсь ешъйнь йә нъдән ўтып әпәндънь бър тәрсәкъ ургәнәкән, әпәндъ бўсә: «Ешъй зәнжъллә қлуфук, қәйә қдән кърдъйз», -дъп унгә дўқ урә тушъптъ.

Jizzax shevasi
(Nizom G`ulomov yozib olgan).

Бъзлә әслъ Ортъпәлътъй боләмъз, ә тә-бәвәләръмъз йә шлътъдә ше:ргә кеп қә гәнәкән, уләрдъ ә нә тълъсь тә джътъ тълъ богәнәкән. Мълләт қъмә коп, бъмлътләт ышкъ (л).

Ъштъ қылдъ кәннәкчъ, Бәлэ гә қолдъ суннәкчъ . Етәйһә етәйъ,
етәйәдә кепәйъ, чъх дъгәндә чъхмәгән, сәйдә э йдъ попәйъ. У
ъштәккә (хуштакга) кърдъ, шу ваққәчә иштыгъ йоғъдъ. әйәғъгә
ътъйъ сьғмәйдъ. Къчәсь мәнәм бъләйъм э ғ рьп чъхтъ. Бу
ъмәрәллә әхәйзәвуттъкъ. Э ттъ бэ йләдъм әрчәгә, кунъм қэ лдъ
ғалчәгә. Сэ әтъйъз нъччъ.

**Koson tumani Nortibaland qishlog`i shevasi
(A'zam Shermatov yozib olgan)**

Тэ вистэ н билән зимистэ н (yoz bilan qish)

Тэ вистэ н билән зимистэ н иккиэ ви әйтишиб қэ липти.
Тэ вистэ н әйтипти: Мән келәйткэ нгә мәнгә хәмә нәрсәләр
бъсйэ р боләду. Гәндум, джәв, әнгур, әлмә, әнэ р, хәрбузә,
зәрдэ лу, хуллаәси кәлэ м, хәммаси мәнгә бьшәду. Джәмики
курту, қумрускәйу, хәммәси мәнъ вахтъмгә (очик) йурдәду. Мән
болмәсәм хәдж бър зиндәгъ (тириклик) йық, дьпту. Унъ гәпъгә
әччиғләниб, зимистэ н әйтупту: Мән йэ мэ нләни джәзэ ләймән,
хәмә инсу-джинсу зәләлкунәндәлрни қырәмән, кәсәлләрни
йоғэ тәмән, қэ ръм билән йерни устигә кўрпә йэ пәмән,
йэ ғмиррим билән қәкрәгән джэ йләрни бошәтәмән, изғирин
сэ вуғим билән хәвэ нъ тэ зәләймән . Э бь-хәйэ т мәнгә
туғиләду. Сән ўзунг әйт, э бь-хәйэ т болмәсә зьндәги бўләдиму?

**Xorazm shevalari
(prof. F.Abdullaev yozib olgan)**

Бър ворәкән бър йокәкән, кади:м вахта бър пашшанъ уч оғль
варәкән. Вър гулләдәм-бър гун пашшанъ гўззъ кўрвўладъ. Бър гун
паша ду:ш гўрьптъ. Душинә былбылгәйәнъ әпкәсэнг гўзънг ачъладъ

дәптъ бърэв. Пашанъ уч огла:м былбългэ: йонъ эпкәмэкэ гетэдъ. Учә:м йола чьқадъ.

Уллъ оғлъ барса гэлэрэ гетэдъ, ортанджтсь гэлэрь гуманна гетэдъ, гэнджэ оғлъ Хәмрәджан барсә гәлмәсә гетэдъ. Хәмрә йол йурьйдъ, йол йурсә:м мол йурьйдъдә, бър бағньна гәләдъ, баға гьрьп қараса, пәри:лә ху:знъ бойьнда отьрьптьла. Шуланъ ичънда Ху:рльқа дейән бър қы:з Хәмрәнъ гүрьб ашық воладъ, үйьнә альб гетэдъ. Хурьлика дъм йахшъ гөрәдъ Хәмрәнъ. Бър гунь Хәмрә о тәсъ йа:дьна чушып, йеғльйдъ. Хәммә гәпләнъ Ху:рльқага солләбәрәдъ. Ху:рльқа атасьнь бағьннан эпкәлтрьп берәдъ былбългэ: йанъ

Qipchoq lahjasi shevalaridan (prof. G`ozi Olim yozib olgan)

Бир ба р экән бир джоғ экән бир балықчъ бава бар экән О балықчъ бавә қышта дарйағ а хөкуз арба минән балық тутмаға барған еди қайтып кийатьрғанда джолда олуп йатқан бир чонтук шағалдъ кўрди ө шағалдъ балықчъ бава кәтарип арбаға салды, әрбаға салып туруп, шағалга бир-еки мәрәтәбә қаради. Шундайам шағал өлгәндәй болып джатқан еди. Бава сонг өнга қарамади. Шағал көзини о чып туруп екидән, уштән балықны джергә ташамаға қарады, бутун балықты джергә ташап болды; шуныйам бава билган джоқ. Чонтук шағал хамәсин джи:нәп тоғайға апарды. Балықчы бава арбанынг джугу джоқ боғаннан кетин, хөкузгә сен қаты джурдинг, деб қошамат айтты

O`quv amaliyoti rahbarlari:

1. Institut ishlab chiqarish amaliyotlari

rahbari:_____

(familiyasi va ismi)

3. Fakultas dekanat: _____

(familiyasi va ismi)

3. Kafedra mudiri: _____

(familiyasi va ismi)

4. Guruh rahbari: _____

(familiyasi va ismi)

**KAFEDRA TOMONIDAN TALABAGA O`QUV AMALIYOTI BO`YICHA
BERILGAN TOPSHIRIQLAR.**

[illegible]

O`quv amaliyotiga doir berilgan topshiriqlarning bajarilishini qayd etib borish

[illegible]

KUNDALIK

[illegible]

[illegible]

[illegible]

This image shows a full page of blank, lined paper. It features approximately 28 horizontal blue or grey lines spaced evenly apart, typical of notebook paper. The lines extend across the entire width of the page, leaving small margins at the top and bottom. There are no vertical lines, text, or other markings on the page.

[illegible]

This image shows a single sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

Amaliyotchi talaba:_____

« _____ » 200 yıl

Talaʼfning umumiy to'plagan bali «_____»

Bahosi « _____ »

Guruh rahbari: _____

«_____» 200 yil

MUNDARIJA

Kirish.....	3
1.Dialektologik amaliyot va uni o`tkazish yuzasidan asosiy tavsiyalar.....	4
2.Kundalik daftarni yuritish va to`ldirish qoidasi.....	8
3.To`plangan materialning pasporti.....	11
4.Transkripsiya haqida.....	12
5.Ayrim diakritik belgilar va shartli ifodalar.....	18
6.O`zbek shevalaridan namunalar.....	21
7.Kundalik.....	26
8.Hisobot	30

O`ZBEK DIALEKTOLOGIYASIDAN
O`QUV AMALIYOTI MAJMUASI
(o`quv-uslubiy majmua)

Terishga berildi 2.06.2010 yil.

Bosishga ruxsat etildi 4.06.2010 yil.

Qog`oz bichimi 60X84, 2,5 bosma toboq.

Adadi 500 nusxa. Buyurtma № 21.

Jizzax Davlat pedagogika instituti «Pedagog» kichik bosmaxonasi

